

Gerhard Benecke: Germany in The Thirty Years War. Documents of Modern History. London, Edward Arnold, 1978. 108 s., paperback. £ 2.25, hardcover £ 7.50.

Formålet med ovennævnte kildesamling er ifølge udgiveren at henlede opmærksomheden på de generelle krisefænomener, der opstod som en naturlig følge af Trediveårskrigen i Tyskland. Første afsnit består af kilder til den politiske udvikling, hvor allianceforholdene følges fra den Augsburgske religionsfred til den Westfalske fred. Den økonomiske udvikling og de militære kontributionssystemer er emnet for næste afsnit, som udgiveren indleder med – lidt flot – at hævde, at krigen ikke havde afgørende betydning for den inflatoriske udvikling under »Kipper- og Wippertiden«. Diskussionen om Trediveårskrigen generelle virkninger på den tyske økonomi er repræsenteret ved et uddrag af Gustav Freitags, *Bilder aus der deutschen Vergangenheit* (II), det efterhånden klassiske bidrag til »katastrofeteorien«. Som eksempel på de militære kontributionssystemer er medtaget en aftale mellem Tilly og Grev Simon VII af Lippe, hvilket er uheldigt, da det netop ikke var Tilly men Wallenstein, der introducerede det afgørende nye princip om at lade krigen »føde sig selv«. Denne og andre skævheder kunne måske være undgået, hvis udgiveren havde haft kendskab til Uppsala-projektet omkring svensk krigsfinansiering – et pionerarbejde, der er uundværligt for forståelsen af krigsfinansieringens mekanik. Hovedafsnittet i kildesamlingen søger at belyse krigen virkninger på de forskellige samfundsgrupper. Den generelle tendens synes her at have været, at krigen først og fremmest gik ud over den laveste del af landbefolkningen, der ofte var værgeløse ofre for soldaternes vilkårlige plyndringer og røveri. Bybefolkningen – især det rige borgerskab – klarede sig trods de lokale brandskatter og kontributioner noget bedre. I et sidste afsnit behandles under temaet »Rulers and Diplomats« de politiske følger af Trediveårskrigen – en side, som udgiveren åbenbart ikke har haft større interesse for. Slaget ved Lutter am Barenberg er for eksempel repræsenteret ved et kort uddrag af Tillys brev til infantinden i Bruxelles, hvilket giver et helt utilstrækkeligt grundlag for en kritisk vurdering af væsentlige problemer omkring slaget. Udgiveren har da heller ikke anden kommentar til kilden end den banale og intetsigende påstand, at krigen »made fools of many grand nobles and territorial rulers« (s. 59). Det svageste afsnit af kildesamlingen er derfor det afsluttende kapitel, der på mange måder virker som en meningsløs illustration til det faktiske begivenhedsforløb.

Sammenfattende må det siges, at forsøget på at dække alle aspekter af emnet på 100 sider på forhånd skal mislykkes. Som kildesamlingen nu fremstår, giver de medtagne kilder ofte kun en ufuldstændig basis for en kritisk bedømmelse af krigen virkninger på det tyske samfund.

Henrik Møller

Miroslav Hroch: Handel und Politik im Ostseeraum während des dreissigjährigen Krieges. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica: Monographia XLIV. Prag, Univerzita Karlowa 1976. – 159 s.; Kčs 20.

Docent Hrochs anliggende med denne bog (som trods årsangivelsen først er indgået til redaktionen sent i 1978) er at give et nærbillede af en akut krisesituation – her 1628–32 – med henblik på en placering af 'feudalismens krise' i 1600-tallet. Bogen bevæger sig derfor fra en detailleret og ofte indtrængende analyse af disse krisear over makroanalyse af trediveårskrigen virkninger for handels- og produktionsforhold til teoretiske overvejelser over handelskapitalismens funktioner og effekter i forbindelserne mellem Vest- og Østeuropa i overgangsfaserne fra 'feudalisme' til 'kapitalisme'. Man kan undertiden have

sine tvivl både om detaljer (f. eks. udnyttelsen af øresundstoldregnskaberne) og om vurderingen af de faktorer, som indgår i forklaringerne (det sidste gælder navnlig, fordi dr. Hroch synes at ville bagatellisere de misvækst- og hungerår, ledsaget af epidemiske sygdomme, som ramte Europa i disse år jævnsides med de politiske og fiskale kriser). Men som helhed må det fremhæves, at bogen, som hviler på et imponerende opbud af kilder og litteratur, på mange måder leverer både fine enkeltundersøgelser og analyser af de større sammenhænge.

Det er meget tydeligt, at dr. Hrochs hovedinteresse har været handelskapitalismens vækst og dens virkninger for de to europæiske hovedregioner: Opbygningen af en økonomisk teori, som vil være i stand til at indbygge de enkelte områders forskelligartede og kronologisk forskellige krisesymptomer i en overordnet helhed. Derimod forekommer det anmelderen, at 'feudalismens krise' skydes for stærkt i baggrunden, selvom forf. konsekvent forudsætter 'de indre modsigelser', som nødvendigt eller lovbestemt antages indbygget i 'feudalismens' produktionssystem og samfundssystem i dens senere faser. Anmelderen kan – med forbehold for undervurderingen af disse års subsistenskriser og sociale nød – derimod fuldtud tiltræde dr. Hrochs betoning af chockvirkningerne af den danske og – især – den svenske fiskalpolitik i Østersøen 1626–35 og af de habsburgske admiralstatsprojekter. Lignende synspunkter har iøvrigt senest prof. Artur Attman været inde på (Strangehold on the Vistula. The international corn crisis around 1630. Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege. Festschrift für Herman Kellenbenz II. Stuttg. 1978, s. 545–62).

Handelen og handelskapitalismen fandt alternative veje og muligheder. Især betoner forf. (med støtte i russiske forskningsresultater) overraskende stærkt den blivende betydning, Ishavsruten fik i disse år. Man kunde også pege på, at den svenske fiskalpolitik – licenter og statslige kornmonopoler – selv indenfor Østersøregionen måtte få og åbenbart fik uensartede virkninger, her for den danske korneksport i mellemkrigsårene 1629–43 og måske for den norske trælasteksport, begge udenfor svensk rækkevidde. Langt større rækkevidde har det naturligvis, om monarkiernes drastiske fiskalpolitik – overvejende til krigsfinansieringsformål – kan opfattes som symptom på eller virkning af 'det feudale samfunds krise'. Dr. Hroch afklarer næppe disse sammenhænge, selv ikke indenfor sit eget teoretiske system; og de lader sig vel endnu heller ikke afklare uden dyberegående undersøgelse på europæisk plan af 'skattestatens' – 'militærstatens', 'voldsstatens' – vækst og af dens forudsætninger og konsekvenser.

E. Ladewig Petersen

Dietmar Rothmund: Europa und Asien im Zeitalter des Merkantilismus. Erträge der Forschung Bd. 80. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978. 184 s.

I den lødige tyske publikationsrække »Erträge der Forschung« har Heidelberg-professoren i Sydasiens historie, Dietmar Rothmund, behandlet forholdet imellem Europa og Asien i det 17. og 18. århundrede. Udgangspunktet er forholdet imellem de rige og de fattige lande og den aktuelle nord-syd konflikt; og bogens mål er at beskrive og forklare Europas og Asiens udvikling fra jævnbyrdighed til ulighed.

I overensstemmelse med skriftrækkens sigte er grundlaget den eksisterende forskning. I en kommenteret bibliografi dokumenterer forfatteren sin fortrolighed med den nyeste litteratur; og det må i den forbindelse understreges, at fremkomsten af tre centrale værker efter bogens udarbejdelse – Holden Furber: *Rival Empires of Trade in the Orient 1600–1800* (1976), Peter Marshall: *East Indian Fortunes* (1976) og K. N. Chaudhuri: *The Trading World of Asia and the English East India Company 1600–1760* (1978) –